

МАЛГОЖАТА ГРАУСАМ

СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ

кафедра української мови, літератури та культури
факультет лінгвістики
Національний технічний університет України «КПІ»
ukrpol@kpi.ua

ЗВ'ЯЗКИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ З ПОЛЬСЬКОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ

У статті зроблено спробу дослідити ставлення Лесі Українки до польської літератури як складника європейської культури. Водночас представлено огляд мотивів та структурних характеристик творів поетеси, які були зумовлені впливом польських авторів.

Ключові слова: польська література, українсько-польські взаємовпливи.

Всіми добрознаємо про досить тісні зв'язки Лесі Українки та її творчості із Польщею та польською літературою. Вона чудово знала польську мову, знала і перекладала польську літературу, побувала не один раз у Варшаві та Творках.

Цікавим є той факт, що досі достеменно не відомо, де, коли і від кого Леся Українка навчилась

польської мови. Зате знаємо, що вона володіла нею вільно. Підтвердженням цього є листи, в яких Леся Українка вживала польські слова і фразеологізми, вдалі переклади польської літератури.

Леся Українка не була особисто знайома з польськими письменниками чи суспільними діячами, але вона добре знала польську літературу, організовувала заходи для популяризації її в Україні. Деякі твори поетеси мають виразні зв'язки з творчістю польських письменників.

У 1889 році Леся Українка уклала план перекладу кращих на її думку творів європейської літератури українською мовою. Метою перекладацької роботи було збагачення української літератури і водночас сприяння піднесенню інтересу українських літераторів до доробку зарубіжних авторів. У плані фігурують твори, написані багатьма європейськими мовами, в тому числі й польською.

Польська література представлена тринадцятьма авторами і поділяє з російською друге-третє місце

у плані (після французької). Щодо хронології, то план має спрямованість на сучасну поетесі літературу. У списку польських авторів такі прізвища, як-от: Єж, Залеський, Красіцький, Крашевський, Мальчевський, Міцкевич, Немцевич, Ожешкова, Прус, Сенкевич, Словацький, Сирокомля, Конопніцька.

У пропонованій статті увагу зосереджено на зв'язках творчості Лесі Українки з Адамом Міцкевичем та Марією Конопніцькою.

Звернення Лесі Українки до творчості А. Міцкевича, пояснюється її працею над статтею «Заметки о новейшей польской литературе». У статті авторка наводить багато уривків из польської поезії, цитуючи Яна Каспровича, Адама Асника. Стаття Лесі Українки про польську літературу показує глибоке розуміння розвитку польської літератури, її напрямків та естетичних шукань. До цієї статті ми звернемося пізніше у цій статті.

У 1890-1891 рр. Леся Українка писала цикл віршів «Кримські спогади». Шість поезій цього циклу мають виразні перегуки з циклом Міцкевича «Кримські

сонети», три з них мають форму сонета, як і твори Міцкевича. Припущення, що матрицею подорожньої циклізації для української поетки став текст польського романтика, підтверджене аналізом композиції, структурних та семантичних відповідностей. Таким чином, Леся Українка, створюючи свій поетичний портрет Криму, свідомо надала йому форму відповіді на цикл Міцкевича, отже освічений читач стає свідком цього змагання.

Приблизно в 1893-1894 рр. вона пише твір «На мотив з Міцкевича» – поезію, яка є своєрідною відповіддю на вірш «Непевність» Міцкевича. Рядки цього вірша стали епіграфом до твору Лесі Українки.

... I znowu sobie zadaję pytanie:

Czy to jest przyjaźń, czy to jest kochanie?

Твір Міцкевича є сповіддю юнака, який не може визначити, чим є його почуття до дівчини. Твір Лесі Українки є неначе віддзеркаленням, сповіддю дівчини, яка теж не вміє визначити, яке почуття вона має до хлопця. Зрозуміло, що і ця поезія розрахова-

на на тих, хто знає поезію Міцкевича. Цікаво, що Леся Українка не публікувала цей твір. Він був уперше опублікований в 1914 році, уже після її смерті. Вона не публікувала віршів, які видавались їй надто інтимними, надто яскраво відображали її особисті почуття. Можливо, і цей вірш був відображенням такого моменту вагання у житті самої авторки (а не тільки ліричної героїні твору), який вона не хотіла виносити на публіку.

Отже, в ранній творчості Лесі Українки є досить чисельна група поезій, які відображають її зацікавлення і ґрунтовне знання поезії Міцкевича. Пізніше цей зв'язок слабшає і уривається, хоча треба зазначити, що українську поетесу зближує з Міцкевичем трактування завдань поезії, її суспільної ролі, що виражене в «Конраді Валленроді» Міцкевича і в «Давній казці» Лесі Українки.

Леся Українка цікавилася також творчістю своєї сучасниці Марії Конопніцької. Уперше ім'я польської поетеси знаходимо у листі Лесі Українки до брата Михайла від 8-10 грудня 1889 року, а перший поетичний епізод стосується поезії «*Contra spem spero*». Маємо два твори

з однаковою назвою. Чи є підстави вважати, що Леся Українка написала вірш під впливом твору Конопніцької? Вірш Конопніцької було написано раніше (він був опублікований у 1884 році), і цілком вірогідно, що Леся Українка була з ним знайома.

Що, власне, означає назва твору? Вираз походить з латинської Біблії (Вульгати), з послання Петра до римлян, глава 4, вірш 18: «*qui contra spem in spem credidit*» (він [патріарх Авраам], проти надії надіявшись, повірив...).

Назва твору Конопніцької (котра повторюється в тексті) не є цитатою, а є перифразою біблійного виразу, і це має ключове значення для розуміння співвідношення цих віршованих текстів. Прочитувати один і той самий вірш Біблії два автори можуть незалежно (хоча питання про те, чи знала Леся Українка Вульгату, не з'ясовано); але перефразувати його так, щоб незалежно одержати той самий вираз – видається неймовірним. Значно простіше припустити, що Леся Українка знала твір Конопніцької – адже в 1889 році вона планувала перекладати саме вірші Конопніцької. Мабуть, вірш «*Contra spem spero*» їй сподобався і спонукав її до написання власного твору.

Образи в цих віршах, здається, не мають між собою нічого спільного, але обидва вони розкривають тему «сподівання всупереч очевидності», в обох творах досить прозоре подвійне дно вказує на те, що обидві поетеси сподіваються на розквіт своїх народів всупереч надзвичайно несприятливим зовнішнім обставинам, які не дають можливості розвиватись їх національному життю.

Отже, спільність цих творів полягає в однаковій назві, у збігові теми та близькості ідейного змісту. Ці несподівано тісні зв'язки дозволяють стверджувати, що існував вплив літературної творчості Конопніцької на Лесю Українку, хоча твір останньої не є ані перекладом, ані переспівом – це незалежний твір.

У другому томі віршів Конопніцької (1883 рік) знаходимо поезію «Na skrydlach pieśni». Через десять років Леся Українка дасть цю назву збірнику своїх віршів. Можна припустити, що порівняння поезій Конопніцької з ранніми творами Лесі Українки виявить ще якісь зв'язки між ними.

Інший епізод пов'язаний з роботою Лесі Українки над критичною статтею про Марію Конопніцьку.

Шукаючи літературного заробітку, Леся Українка

писала критичні статті російською мовою для петербурзьких журналів. В 1902 р. журнал «Мир божий» замовив статтю про Марію Конопніцьку з нагоди 60-літнього ювілею письменниці. З листів Лесі Українки за грудень 1902 – березень 1903 років дізнаємося, що велика стаття з численними перекладами віршів Конопніцької була написана у листопаді 1902 року і на початку грудня надіслана до журналу. Однак, журнал відмовився друкувати статтю, її доля на сьогодні не відома. Від цієї роботи збереглися лише російські переклади віршів Конопніцької.

В 1900-1901 роках Леся Українка мала постійний заробіток як літературний критик петербурзького журналу «Жизнь». В кінці 1900 року вона написала для нього згадану вище статтю «Заметки о новейшей польской литературе», яка була надрукована в січневому номері журналу за 1901 рік.

У статті згадано 28 прізвищ польських письменників, з них 22 були сучасниками письменниці. Це показує обізнаність Лесі Українки з тогочасною польською літературою. Ми зараз не будемо розглядати її концепцію розвитку польської літератури, але відзначимо, що пи-

шучи про Болеслава Пруса та Генрика Сенкевича, вона коротко розглянула саме ті їх твори, які стояли в плані перекладів 1889 року, – «Placywka» та «Szkice węglem». Отже, ця стаття показує певну сталість поглядів Лесі Українки на польську літературу.

Ця робота стала останньою критичною статтею Лесі Українки, опублікованою в часописі «Жизнь». Невдовзі царська адміністрація закрила журнал, а, як пам'ятаємо, у 1902 році журнал «Мир божий» відмовився друкувати статтю про Конопніцьку. Таким чином Леся Українка втратила джерело літературного заробітку. Надалі Леся Українка вже не писала критичних статей, оскільки її участь в російській журналістиці обумовлювалася суто пошуком додаткового заробітку. Наша стаття показує тільки вузький фрагмент широкої теми, якою безперечно є зв'язок творчості Лесі Українки з польською літературою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жарких М. Леся Українка і Польща. – Реж. доступу: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/Polska.html>.

2. Пушкар Н. Леся Українка і Марія Конопніцька. – Реж. доступу: <http://monitor-press.com/index.php/ua/2013-05-12-19-34-42>.

3. Українка Л. Заметки о новейшей польской литературе. – Реж. доступу: http://dashkov.com.ua/russian_classic/ukrainka_1/zametki_o_noveyshey_polskoy_literature.mp3.14756.

4. Якубчак Н. Кримські перегуки: подорожні цикли Лесі Українки й Адама Міцкевича // Магістеріум. – 2007. – Вип. 29. – С. 97-100. (Реж. доступу: <http://www.ukma.edu.ua>).

MALGOZHATA GRAUSAM

This article is an attempt to examine Lesya Ukrainka's approach to Polish Literature as to an important component of the European culture. At the same time it reviews motives and structural features of her works, which (as the author thinks) appeared as a consequence of the influence of Polish writers onto literature process in Ukraine.

Key words: Polish Literature, Ukrainian-Polish interrelations.